

KAIP ŠIANDIEN LIETUVIŠKOJE ISTORIOGRAFIJOJE KEIČIASI ŽVILGSNIS Į LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTIJOS EPOCHĄ?

Vytautas Jarutis

Doktorantas

Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra
El. paštas: vjarutis@yahoo.com

Įžanga

Šiandien Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) paveldo „dalybų“ klausimas¹ galėtų būti palyginamas su mestu upėn akmeniu, kuris sudrumstė ramiai sava vaga tekančios upės vandenis ne tik Lietuvoje, bet ir visame buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos erdvės regione, o sudrumsto vandens ratilai palietė ne tik istorikų, bet ir politikų, visuomenininkų darbo lauką. Kodėl sudrumstė? Istorikams LDK paveldo „dalybų“ klausimas reiškia XIX–XX a. įsitvirtinusių nacionalinės istoriografijos požiūrių ir vertinimų nacionalinei valstybei ir visuomenei reikšmingų, bet kartais kontroversiškų įvykių ar procesų atžvilgiu reviziją, reikalaujančią iš pačių istorikų ir asmeninės episteminės refleksijos². Politikų darbotvarkėje LDK

paveldo „dalybos“ pirmiausia aktualina dabartinių nepriklausomų Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos, Ukrainos respublikų artimosios kaimynystės santykių reguliavimą, skirtingų interesų suderinamumą ir atstovavimą ES lygiu bei derybose su Rusija ir naują Lietuvos valstybės vaidmenį šioje politikoje, pasitelkus LDK tradicijų idėją³. Visuomenininkų (taip juos vadinu dėl jų žinomumo visuomenėje iš *mass media* kanalų), kurie yra tiek humanitarinių ar socialinių mokslų atstovai, tiek žiniasklaidos žmonės, analitikai ar apžvalgininkai, darbo lauke šis klausimas tapo kertiniu persvarstant šiuolaikinės Lietuvos visuomenės kolektyvinio identiteto kaitos problematiką, kurią Virginijus Savukynas yra taikliai įvardijęs „amžinojo žydo“⁴ metafora, kai atsisakoma tradicinėmis laikomų tautinių „lietuvybės“ tapatumo for-

¹ Šį klausimą inicijavo Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamo tęstinio projekto LDK paveldo „dalybos“ vykdytojai.

² *Episteminio refleksyvumo* sąvoka pradėjo vartoti prancūzu sociologas Pierre'as Bourdieu. Jis iškėlė socialinių ir humanitarinių mokslų tyrinėtojiui poreikį kritiškai vertinti savo tyrimų patikimumą analizuojant savo įsitikinimus ir jų įtakas konstruojamiems tekstams. Plačiau žr. Bourdieu P., Wacquant J. D. L. [vadas] ir refleksyviąją sociologiją. Vilnius, 2003, p. 60–72.

³ Laurinavičius Č., Lopata R., Sirutavičius V. Kritisinis požiūris į Lietuvos užsienio politiką: kas pasikeitė nuo Augustino Voldemaro laikų? // Politologija. 2009, t. 2 (54), p. 111–113.

⁴ Savukynas V. Naujos tapatybės paieškos, arba kodėl Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės regiono idėja tampa vis labiau patrauklesnė // Kultūros barai. 2005, Nr. 10, p. 7.

mulių ir ieškoma naujų europietiškujų ar kosmopolitinių, tačiau šios paieškos yra dar tik transformacijos būsenos, kuri daugelio šiandien yra apibūdinama „tapatybės krizės“⁵ terminu.

Pradėkime nagrinėti problemą iš savo, t. y. istoriko, darbo lauko vadovaudamiesi Alfredo Bumblausko, Grigorijaus Potašenko, Šarūno Liekio mintimi, kad *dabar istoriografijoje mėginama ne „nuimti“ LDK paveldą nacionalizuojančius modelius, kaip buvo siūloma internacionalizmo epochoje, o ieškoti jų korekcijų ir sugyvenimo būdų, remiantis naujomis teorinėmis prielaidomis*⁶, hipotetiniu teiginiu, skatinančiu atidžiau įvertinti tiek metodologinius, tiek ideologinius poslinkius šiuolaikinėje LDK epochos lietuviškoje istoriografijoje. Straipsnyje, nepretenduojant į išsamią paradigmę istoriografinės raidos analizę, siekiama: pirma – lyginamojoje laiko perspektyvoje metodologiškai išskirti, kaip koreguojami senieji LDK istoriografiniai modeliai ir kokie pateikiami nauji; antra – bandyti analizuoti istorikų konstruojamų naratyvų koreliacijas su per pastarąjį šimtmetį lietuviškoje LDK istoriografijoje „išsiskynusiomis ideologijomis“, ypač nacionalizmu, akcentuojant šių koreliacijų kaitą ir poveikį visuomenei. Pastarojo uždavinio nagrinėjimą šio straipsnio autorius prisiima kaip iššūkį, nes, jo žiniomis, šis uždavinys yra

⁵ Būgštavimai dėl tautinės tapatybės praradimo integruojantis į Europos Sąjungą kai kurių Lietuvos mokslo institucijų ir viešojoje erdvėje netyla iki šiol. Plačiai lietuviškosios tapatybės transformacijų klausimai yra aptariami: Tautinės tapatybės dramaturgija. Lietuvių tautinis identitetas ir integralumas kintančiame pasaulyje / Sud. R. Grigas, L. Klimka. Vilnius, 2005.

⁶ Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“ / Sud. A. Bumblauskas, Š. Liekis, G. Potašenko. Vilnius, 2008, p. 10.

ypač menkai svarstytas tiek Lietuvoje⁷, tiek užsienyje.

Mėginimų diferencijuoti po 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo lietuviškoje istoriografijoje (ne vien LDK laikotarpiu) vykstančius pokyčius, išskiriant sroves ar metodologines kryptis, kurių laikosi vieni ar kiti istorikai, priklausantys vienoms ar kitoms mokslo institucijoms, jau yra⁸. Čia yra fiksuojama takoskyra tarp tradiciniu laikomo lituanocentrinio naratyvo, kur „Lietuvos istorija“ yra sutapatinama su „lietuvių tautos istorija“, ir liberalaus diagiakultūrio, kuris siekia, integruodamas vakarietiškąją modernų istorijos mokslo diskursą, atsisakyti etnocentrinio žvilgsnio į Lietuvos istoriją ir pažvelgti į ją ne tik nuo „Šatrijos, bet ir nuo

⁷ Išskirtini tam tikri atvejai, pavyzdžiui, sovietmečiu J. Jurginis savo Vilniaus istorijos istoriografinėje apžvalgoje istorikų pozicijas siejo su nacionalistinėmis ideologijomis. Žr. *Jurginis J., Merkyš V., Tautavičius A.* Vilniaus miesto istorija: nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos. Vilnius, 1968, p. 7–15. A. Bumblauskas jau nepriklausomoje Lietuvoje bandė spręsti Vilniaus paveldo „dalybų“ klausimą jį susiedamas su skirtingų modernių tautų istoriografinėmis pretenzijomis nacionalizuoti buvusios istorinės LDK sostinės Vilniaus paveldą. Žr. *Bumblauskas A.* Senasis Vilnius tautų istorinės sąmonės perspektyvose // Lietuvos istorijos studijos. 2000, Nr. 8, p. 20–39. Vasilijus Safronovas savo publikacijose yra bandęs susieti nacionalizmo ideologiją su šiuandieniniais istorijos mokslo tyrimų metodologiniais pokyčiais. Žr.: *Safronovas V.* Ką tyrinėsimė – istorinę kultūrą ar atminimo kultūrą? // Kultūros barai. 2007, Nr. 7 (513), p. 2–6; Nacionalizmas ir modernioji visuomenė: kai kurie teiniai ir praktiniai aspektai // Kultūros barai. 2007, Nr. 3 (509), p. 6–10; 2007, Nr. 4 (510), p. 4–8.

⁸ Paminėtini Alyvydo Nikžentaičio ir Vytauto Berenio bandymai. A. Nikžentaičio pranešimas pirmajame istorikų suvažiavime „Istoriografinės mokyklos Lietuvoje“ yra pristatomas: *Norkus Z.* Sekcija „Istoriografijos struktūros pokyčiai ir istoriografinės mokyklos“ // Lietuvos istorijos metraštis. 2006, Nr. 1, p. 183–184; *Berenis V.* Lietuvių nacionalinė XIX amžiaus ideologija ir Lietuvos istorijos problemos po 1990 metų // Lietuviškojo europietiško raišos raida: dabarties ir ateities iššūkiai / Red. A. Andrijauskas. Vilnius, 2006, p. 76–82.

Monblano⁹. Taip pat yra brėžiama metodologinė takoskyra tarp istoristiniu laikomo faktografinio metodologinio principo ir fenomenologinio, kurį Vytautas Berenis, sakytume, skeptiškai vadina liberaliuoju, akcentuodamas polinkį į utilitarizmą ir istorijos politizavimą¹⁰. Šio straipsnio pirmojoje dalyje scientistinio Jørno Rūseno pasiūlyto istorijos mokslo paradigminės raidos modelio pragmatizmas-istorizmas-istorizmo įveika principu¹¹ yra mėginama rizomatiškai struktūruoti lietuviškosios LDK istoriografijos metodologines kryptis ir jų kaitą nuo Adolfo Šapokos iki Edvardo Gudavičiaus, išskiriant vyraujančias ir alternatyvias (remiantis A. Bumblauskos Lietuvos istoriografijos sintezės modeliu¹²). Taip pat siekiama išskirti naujausias metodologines kryptis šiandieninėje lietuviškoje LDK istoriografijoje. Antrojoje dalyje yra bandoma įvertinti LDK istoriografinius pokyčius remiantis šiuolaikinės istorinio

naratyvizmo mokyklos metodologiniais principais¹³ susiejant istorijos naratyvą su nacionalizmo ideologija ir jos šiuolaikinėmis transformacijomis.

Metodologiniai pokyčiai lietuviškoje LDK istoriografijoje: romantiškosios lituanocentrinės paradigmos įveikos link

Zenonas Ivinskis savo Lietuvos istorijos sintezės iki Vytauto Didžiojo mirties (išleistos 1978 m. Romoje) pratarmėje yra apsvarstęs istorijos mokslo raidą Lietuvoje ir pateikęs bene pirmąjį lietuviškosios istoriografijos raidos modelį (skyręs ikimokslinio pragmatizmo ir romantizmo, pozityvizmo arba istorizmo ir marksizmo-leninizmo etapus), taip pat yra fiksavęs paradigminių poslinkių lietuviškoje istoriografijoje komplikuotumą ir nubrėžęs gaires ateities istoriniams tyrimams: „*Romantiškas žvilgsnis į savo istoriją tebeturi stiprias tradicijas lietuviuose. Bet ir istorijos mokslas daro pažangą. Žinoma, pačioje istorijoje, anoje prieš daug šimtų metų įvykusioje praeityje, nieko nebegalima pakeisti. Kas yra atsikę, yra įvykę amžinai, ir niekada nebesiduoda koriguojama. Keistis gali tačiau vėlesnių generacijų pažiūros į pačius faktus. Pvz., ir senos praeities įvykiams aiškinti gali būti surastos naujos priežastys, nauji atžvilgiai, ypač kai pavartojami nauji tyrimo metodai.*“¹⁴

Interpretuojant Z. Ivinskio išvalgas apie istorinį tyrimą, jas vertinti reikia bent dviem požūriais. Viena vertus, Z. Ivinskis postuluoja tradicinį istoristinį objektyvaus tyrimo principą „iširti taip, kaip iš tiesų

⁹ Sigitas Narbutas frazė, skirta apibūdinti E. Gudavičiaus LDK europėizacijos koncepciją. Cit. pagal *Bumblauskas A.* Vilnius ir Kauno lietuviškumo modeliai // *Naujasis Židinys-Aidai*. 2009, Nr. 1–2, p. 42.

¹⁰ *Berenis V.* Lietuviško liberalizmo tradicija ir mitai // *Metai*. 2009, Nr. 11. Prieiga per internetą: <<http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/5704-vytautas-berenis-lietuvisko-liberalizmo-tradicija-ir-mitai.html?catid=545%3A2009-m-nr-11-lapkritis->> [žiūrėta 2011 03 31].

¹¹ *Rūsen J.* Istorika. Istorijos darbų rinktinė / Sud. Z. Norkus. Vilnius, 2007, p. 132–148. Taip pat *Norkus Z.* Istorika: istorinis įvadas. Vilnius, 1996, p. 33–42, 74–78, 159–178.

¹² A. Bumblauskos Lietuvos istoriografijos sintezės modelis yra pristatomas šiose publikacijose: *Bumblauskas A.* Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos paveldo „dalybos“ ir „Litva / Letuva“ distinkcijos konceptas // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“. Vilnius, 2008, p. 23–27; *Bumblauskas A.* Lietuvos didieji istoriniai pasakojimai ir Vilniaus paveldas // *Naujasis Vilnius* perskaitymas: didieji Lietuvos istoriniai pasakojimai ir daugiakultūrinis miesto paveldas / Sud. A. Bumblauskas, Š. Liekis, G. Potašenko. Vilnius, 2009, p. 22–47

¹³ *Lyotard J. F.* Postmodernus būvis: ataskaita apie žinojimą. Vilnius, 2010.

¹⁴ *Ivinskis Z.* Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties. Vilnius, 1991, p. 2

buvo¹⁵, nes to, kas įvyko, negalima pa-keisti ir istoriniai faktai „niekada nesiduoda koreguojami“. Kita vertus, Z. Ivinskis žvelgia į „pačius faktus“ hermeneutiniu interpretacijos variacijų žvilgsniu, akcentuodamas skirtingo istorinio aiškinimo ir skirtingo tyrėjo žvilgsnio galimybes taikant skirtingus tyrimo metodus. O tai jau būtų galima laikyti slinktimi link istorizmo įveikos¹⁶.

Grįžtant prie šio straipsnio pagrindinio probleminio klausimo, kaip kinta žvilgsnis į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos epochos tyrimus šiuolaikiniame moksliniame diskurse, būtų galima perorientuoti klausimą labiau metodologine kryptimi: kokie paradigmniai poslinkiai reiškiasi šiuolaikiniuose LDK epochos tyrimuose, kas daro įtaką jų kaitai ir kur link judama?

Kalbėdamas apie šiandieną, turbūt neapsiriksiu sakydamas, kad vienus iš konceptualiausių šio klausimo svarstymų Lietuvoje yra pateikęs Alfredas Bumblauskas. Analizuodamas viso „LDK regiono“ šiomis dienomis istoriografijas paradigminių poslinkių kryptimi, mokslininkas mato ryškėjančią tendenciją „išsivaduoti nuo vėlyvojo istorizmo smulkiatemiškumo bei nuo komunistinių ir nacionalistinių stereotipų – siekiama pamatyti LDK istorinius procesus Vidurio Europos regione ir einaama prie liberalių ar net postmodernių naratyvų“¹⁷. A. Bumblauskas, konstruo-

damas savąjį Lietuvos istoriografijos raidos modelį, siekia sintezuoti scientistinę ir ideologinę paradigmos koncepcijas per „didžiųjų pasakojimų“ (pranc.: *méta récits*, *grands récits*, *maitre-récits*, angl.: *metanarratives*, *grand narratives*, *master narratives*, vok.: *Metanarrativen*, *Meistererzählungen*) konceptą, kuris suprantamas ne vien kaip akademinis istorinis, bet ir kaip meninis (dailės, muzikos, architektūros) tekstas, turintis stiprią socialinę reguliatyvinę galią veikti kolektyvinę visuomenės savimonę, pateikiant tam tikras kolektyvinio tapatumo formules ir pripažįstant, kad šiuolaikiniame pasaulyje šalia žinomų didžiųjų naratyvų lygia greta gali egzistuoti alternatyvūs naratyvai, turintys skirtingas ideologemas¹⁸. A. Bumblausko Lietuvos istoriografijos sintezės modelis:

- Senojoje Lietuvos istoriografijoje pradedant XIX a. išskiriamas pragmatinės retorinės istoriografijos didysis pasakojimas (S. Daukantas ir Maironis), vėliau, jau tarpukario Lietuvoje įsitvirtinęs istoristinis lituanocentrizmas (A. Šapoka), Z. Ivinskio istoriniai tekstai, parengti išėivijoje, interpretuojami kaip kokybiškas paradigmnis poslinkis link krikščioniškojo eurocentrizmo¹⁹.
- Sovietinėje lietuvių istoriografijoje, pasižyminčioje metodologiniu nevienalytiškumu, išskiriamas sovietinės ideologijos primestas marksizmas-leninizmas arba stalinizmas, komunistinis pragmatizmas, romantizmo tradicijos transformacijos vadovaujantis sovietine ideologija į sovietinę baltofiliją ir istorizmas

¹⁵ Remiamasi Leopoldo von Ranke's suformuluotais objektyvaus istoristinio tyrimo metodologiniais principais. Plačiau žr. *Norkas Z. Istorika*. Vilnius, 1996, p. 51–55.

¹⁶ Prof. A. Bumblauskas yra įrodęs, kad Z. Ivinskis savo tyrimuose pranoksta lituanocentiškai istoristinius tarpukario Lietuvos istorijos tyrimų metodologijos principus. Plačiau žr. *Bumblauskas A. Penkios Zenono Ivinskio teorinės novacijos // Lietuvos istorijos studijos*. 1997, Nr. 4, p. 14–34.

¹⁷ *Bumblauskas A. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos paveldo „dalybos“ ir „Litva / Letuva“ distinkcijos konceptas...*, p. 44.

¹⁸ *Bumblauskas A. Lietuvos didieji istoriniai pasakojimai ir Vilniaus paveldas...*, p. 17–22.

¹⁹ *Bumblauskas A. Penkios Zenono Ivinskio teorinės novacijos...*, p. 29.

arba valstybingumo idėjos atsisa-
kęs (ar priverstas atsisakyti) empi-
rizmas ir J. Jurginio fenomenas, tų
laikų sovietinės ideologijos gniauž-
tuose sugebėjęs iškelti „valstybinio
patriotizmo“ koncepciją²⁰.

- Šiuolaikinėje historiografijoje, ku-
rios lūžiniu momentu galima laikyti
išsivadavimą iš Sovietų Sąjungos
1990 m. kovo 11 d., „perversmą
mūsų galvose“ sukėlė, kaip teigia
prof. A. Bumblauskas, E. Gudavičiaus
suformuluota nauja LDK ir Lietuvos
istorijos koncepcija, atmetusi tradicinius
požiūrius ir perėjusi „*nuo istorinės politinių
įvykių istorijos prie struktūrų ir
procesų arba visuomenės istorijos,
nuo baltofilijos ir lituanocentrizmo
prie LDK ir Lietuvos istorijos ti-
pologijos Europos kontekste paieškų.*
*Tai jau akivaizdi paradigmė
permaina*“²¹. Kita vertus, A. Bum-
blauskas pažymi, kad E. Gudavičiaus
koncepcijos receptija šiuolaikinių
Lietuvos istorikų sąmonėje vyko ir
tebevyksta labai kontroversiškai: „<...>
*kandys, kurios turėtų kandžioti šį
baudživos laikų vaizdinį* (turima omenyje
iki šių dienų tradiciškai gyvuojanti
lietuviškoji romantinė ir lituanocentrinė
paradigma), *ėda E. Gudavičių*“²²

Reikia pažymėti, kad šandien Lietuvos
istorikai, rodos, sutaria, kad istorijos moks-

las Lietuvoje, integruodamas šiuolaikines
globalaus pasaulio minties raidos tendenci-
jas su didesnėmis ar mažesnėmis reminis-
cencijomis, pereina iš tradiciniu laikomo
lituanocentrinio arba monoperspektyvaus
naratyvo į liberalųjį arba daugiaperspekty-
vųjį. Kas liudija esant šį sutarimą?

Visų pirma, siekiant pereiti iš vienos
būklės į kitą, reikia aiškiai suvokti, kuo
esama būklė mūsų netenkina ir kur link
norime eiti. Ką atmetame ir ko naujo sie-
kiame? Taigi reikia analizuoti, kokias me-
todologines ir ideologines „spragas“ šių
dienų istorikai mato tradiciniu laikoma-
me lituanocentriname naratyve ir kokias
naujas alternatyvas vietoj jo siūlo. V. Be-
renis turbūt taikliausiai yra apibrėžęs litu-
anocentrinio diskurso ydas ir ribotumus:
„*Lietuvos humanitariniuose moksluose is-
toriškai susiformavo metodologinis peti-
ticio principai – pagrindiniu lietuviškos kultū-
ros kriterijumi laikoma kalba arba kūrėjo
etninė kilmė. Jų nebuvimas rašytinėje arba
meninėje kultūroje tapo geriausiu „sve-
timos“ kultūros įrodymu. Tuo būdu LDK
kultūros palikimo tyrinėjimai pasidarė
neaktualūs. Lotynų, lenkų, rusėnų, žydų
kalbomis parašyti tekstai lyg ir atsiduria –
istorinė prasme – „niekieno žemėje“ arba,
geriausiu atveju, tampa istorine vienos ar
kitos tautos etninės istorijos iliustracija.*“²³
Toks ksenofobiškas žvilgsnis į *Kitą* Adol-
fui Šapokai buvo ideologinis manifestas –
ieškoti lietuvių Lietuvos istorijoje ir „pa-
rodyti tokią savo tautos praeitį, kokia ji tikrai
yra buvusi“²⁴. Čia kitioniškas žvilgsnis į
Lietuvos istoriją vertinamas kaip tenden-
cingas („Jiems, žinoma, pirmiausia rūpėjo

²⁰ Bumblauskas A. Konfliktai Lietuvos sovietinėje
istoriografijoje: psichologija ar metodologija? // Lie-
tuvos sovietinė istoriografija. Teoriniai ir ideologiniai
kontekstai / Sud. A. Bumblauskas, N. Šepetys. Vilnius,
1999, p. 102–120.

²¹ Bumblauskas A. Lietuvos Didžiosios Kunigaikšt-
tijos paveldo „dalybos“ ir „Litva / Letuva“ distinkcijos
konceptas..., p. 27.

²² Bumblauskas A. Lietuvos didieji istoriniai pasa-
kojimai ir Vilniaus paveldas..., p. 22.

²³ Berenis V. LDK istorinis paveldas ir nacionalinio
tapatumo problema // Nacionalinio tapatumo tęstinumas
ir savikūra eurointegracijos sąlygomis / Sud. A. Andri-
jauskas, V. Rubavičius. Vilnius, 2008, p. 67.

²⁴ Šapoka A. Lietuvos istorija. Vilnius, 1989, p. 10.

savo tikslai, o ne istorinė tiesa²⁵), o savas – objektyvus („Nuo tos tendencijos Lietuvos istorija pradėta valyti tik paskutiniaisiais laikais, kai ją pradėjo tyrinėti patys lietuviai“²⁶).

Sovietmečiu Lietuvos istorijos mokslas pateko į akylsios sovietinės cenzūros akiratį ir privalėjo atsisakyti lituanocentrinės paradigmos – ją pakeisti marksistine-leninine ar komunistine orientacija, pateikti privalomas „klasikų“ citatas, matyti kiekvienos tautos istorijos raidą per klasių kovos prizmę. Tačiau, kaip parodė naujaisi Aurimo Švedo tyrimai, sovietmečio laikų oficioziniame diskurse Lietuvoje nuo XX a. septintojo dešimtmečio pradžios vyko tam tikros permainos, kurios leido rasti, kad ir pavienėms, tačiau labai reikšmingoms Juozo Jurginio, Ingės Lukšaitės, Edvardo Gudavičiaus tyrimų metodologinėms alternatyvoms, sugebėjusioms išlaviruoti tarp komunistinių ir vakarietiškojų marksistinės paradigmos versijų²⁷. Reikia pažymėti, kad sovietmečiu, siekiant atkirsti istorikus nuo tarpukario laikų istoriografinės tradicijos, buvo siekiama skatinti nevalstybinio laikotarpio istorinius tyrimus (t. y. archeologiniai proistorės tyrinėjimai²⁸ ir lietuviškoji etnografija, besiremianti kaimiškosios visuomenės tyrimais daugiausia nuo XIX a.²⁹). Taip sovietmečiu romantizmo

²⁵ Ten pat, p. 8.

²⁶ Ten pat, p. 8.

²⁷ Švedas A. *Matricos nelaisvėje. Sovietmečio lietuvių istoriografija (1944–1985)*. Vilnius, 2009, p. 183–194 ir 202–213.

²⁸ Plačiau žr. *Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A.* Lietuvos archeologijos bruožai. Vilnius, 1961 ir kritišką žvilgsnį iš šių dienų pozicijos *Sidrys R. V.* Kasinėjimai be teorijos? Kritiškas optimisto žvilgsnis į Lietuvos archeologiją // Lietuvos sovietinė istoriografija. Teoriniai ir ideologiniai kontekstai..., p. 205–238.

²⁹ Paminėtini Vilniaus universiteto prof. Pranės Dundulienės darbai: *Dundulienė P.* Lietuvių etnografija. Vilnius, 1982; *Etnografijos mokslas* Vilniaus universitete. Vilnius, 1978.

laikų Simono Daukanto „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ ir Jono Basanavičiaus „Iš krikščionijos santykių su senovės lietuvių tikyba ir kultūra“ (1912) pagonybės „adoravimo“ tradicija buvo transformuota į sovietinę baltofiliją, kuri, pasak A. Bumblausko: „<...> yra „*nu-kalta*“ pagal slavofilijos pavyzdį. Tai *antivakarietiškas, izoliacionistinis Lietuvos istorijos modelis*.“³⁰ Toks ksenofobiškas monoperspektyvus naratyvas, kurio šaknų reikia ieškoti romantinėje XIX a. lietuvių literatūroje ar publicistikoje, sovietmečio laikais buvo toliau reprodukuojamas – iš jo išvalomos pilietinės ir krikščioniškojo europietiško dimensijos, dėl kurių formavosi siaurai etnografiškas, paremtas Jono Jablonskio sunormintos bendrinės lietuvių kalbos išsaugojimu, lietuviybės mentalitetas. Amžinybėn išėjęs Justinas Marcinkevičius šiandien neatsitiktinai yra lyginamas su J. Basanavičiumi ir vadinamas tautos patriarchy, nes savo kūryboje atliko romantinio lietuviškumo reprodukcijos funkciją, kurią labai taikliai metaforiškai yra apibrėžusi Nerija Putnaitė: „*Esamo savumo muziejaus sargo pozicija*.“³¹

1990 m. kovo 11 d. atkūrusi nepriklausomybę Lietuvos Respublika kartu su 1988 m. pradėjusiu veikti Sąjūdžiu žengė į naują „tautos statybos“³² laikotarpį. Su šiuo laikotarpiu yra siejamos minėtos permainos lietuvių istoriografijoje. Visų

³⁰ *Bumblauskas A.* Konfliktai Lietuvos sovietinėje istoriografijoje: psichologija ar metodologija? // Lietuvos sovietinė istoriografija. Teoriniai ir ideologiniai kontekstai..., p. 109–110.

³¹ *Putnaitė N.* Šiaurės Atėnų tremtiniai. Lietuviškosios tapatybės paieškos ir Europos vizijos XX a. Vilnius, 2004, p. 158.

³² Angl. *nation building* terminą moksliniame diskurse pradėjo vartoti žymus nacionalizmo reiškinių tyrinėtojas Anthony D. Smithas. Plačiau žr. *Smith A. D.* Nationalism // *Encyclopedia of Government and Politics*. Vol. 2. 1992, p. 1114.

pirma, siekiant atsiriboti nuo sovietmečio laikų komunistinio naratyvo, buvo atmes-ta sovietinė Lietuvos istoriografija ir reanimuotas prieškario laikų istoriografinis paveldas. Tai liudija 1989 m. 150 tūkst. egzempliorių tiražu perleista 1936 m. A. Šapokos „Lietuvos istorijos“ redakcija, kuri tapo „nefalsifikuotos“ Lietuvos istorijos simboliu plačiojoje visuomenėje ir gėda buvo neturėti šios knygos savo šeimos knygų lentynoje. A. Šapokos „Lietuvos istorija“ buvo ir parankinis istorijos vadovėlis aukštesnių klasių vidurinės mokyklos moksleiviams. Taigi ne tik tarp istorikų, bet ir plačiojoje visuomenėje pirmaisiais XX a. pabaigos Lietuvos Respublikos nepriklausomybės metais, kaip teigia V. Berenis: „...> atgijo prieškario Lietuvos 1918–1940 m. istorinis mentalitetas ir stereotipai.“³³ Tačiau lygia greta tuo pat laikotarpiu Lietuvą pasiekė ir išeivijos istorikų, religijotyrininkų, kultūrologų darbai. 1990 m. pasirodė religijotyrininko semiotiko Algirdo Juliaus Greimo studija „Tautos atminties beišskant“, besiremianti vakarietiškoju hermeneutiniu-semiotiniu Jurijaus Lotmano, George'o Dumezilio ir struktūralistiniu Claude'o Levi-Strausso metodologiniais principais. A. J. Greimo tyrimai davė impulsą nepriklausomoje Lietuvoje toliau plėtotis moderniosios religijotyros kryptčiai, kurios žymiausiu tęsėju būtų galima laikyti Gintarą Beresnevičių³⁴, ir lingvistinei semiotikos kryptčiai, kurios žinomiausias atstovas būtų Paulius Subačius³⁵. Kultūrologo Vytauto Kavolio ir pu-

blicisto Tomo Venclovos publikacijos³⁶ atvėrė kelią vakarietiškajam liberaliam arba daugiaperspektyviam naratyvui atsirasti ir nubrėžė gaires vakarietiškosios kultūrinės antropologijos metodologinei kryptčiai Lietuvoje, kuri akcentavo modernizacijos ir globalizacijos reiškinius ir jų poveikį visuomenėms ir kultūroms, į visuomenes siūlė žvelgti sisteminiu Talcotto Parsonso metodologiniu žvilgsniu. V. Kavolio ir T. Venclovos nuosekliais mokiniais ir metodologinės tradicijos tęsėjais būtų galima laikyti Leonidą Donskį³⁷, Artūrą Tereškiną³⁸, Gintautą Mažeikį³⁹. Ši mokykla, akcentavusi LDK ir Vilniaus paveldo daugiakultūriškumo fenomenus, įkvėpė, kaip apibrėžia A. Bumblauskas: „<...> LDK tradicijas nebeetnocentriškai tirti A. Kulakauską, E. Aleksandravičių, R. Miknį ir kitus autorius, susibūrusius apie „Tautinio atgimimo studijas“. Būtent jie nuosekliai suformulavo tezę, kad tarpukario Lietuvos Respublika nebuvo organiška LDK tauta, o etnolingvistinio nacionalizmo pagimdytas moderniosios tautos kūrinys.“⁴⁰ George'o

nauskas: gyvenimo tekstas ir tekstų gyvenimai. Vilnius, 2010.

³⁶ Kavolis V. Sąmoningumo trajektorijos: lietuvių kultūros modernėjimo aspektai. Chicago, 1986; Epochų signatūros. Chicago, 1991 ir Tomo Venclovos publicistika: Venclova T. Vilties formos: cseitika ir publicistika. Vilnius, 1991; Prarasto orumo beišskant // Kultūros barai. 1997, Nr. 8–9.

³⁷ L. Donskis yra konceptualiai įvertinęs trijų lietuvių išeivių intelektualų V. Kavolio, A. Štromo ir T. Venclovos kūrybinį indėlį į „laisvos“ lietuviškosios humanistikos raidą XX a. Plačiau žr. Donskis L. Tapatybė ir laisvė. Trys intelektualiniai portretai. Vilnius, 2005.

³⁸ Tereškinas A. Kūno žymės: seksualumas, identitetas, erdvė Lietuvos kultūroje. Vilnius, 2001; Imperfect communities: identity, discourse and nation in the seventeenth-century Grand Duchy of Lithuania. Vilnius, 2005.

³⁹ Mažeikis G. Renesanso simbolinis mąstymas. Šiauliai, 1998; Propaganda ir simbolinis mąstymas. Kaunas, 2010.

⁴⁰ Bumblauskas A. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos paveldo „dalybos“ ir „Litva / Lietuva“ distinkcijos konceptas..., p. 26.

³³ Berenis V. Lietuvių nacionalinė XIX amžiaus ideologija ir Lietuvos istorijos problemos po 1990 metų // Lietuviškojo europietiško raišos raida: dabarties ir ateities iššūkiai / Red. A. Andrijauskas. Vilnius, 2006, p. 76.

³⁴ Beresnevičius G. Baltų religinės reformos. Vilnius, 1995; Lietuvių religija ir mitologija: sisteminė studija. Vilnius, 2004.

³⁵ Subačius P. Lietuvių tapatybės kalvė: tautinio išsivadavimo kultūra. Vilnius, 1999; Antanas Bara-

Soroso lėšomis 1990 m. įsteigtas Atviros Lietuvos fondas pradėjo intensyviai versti iš užsienio kalbų žymiausių XX a. teoretikų veikalus. Taip pamažu į humanitarinių ir socialinių mokslų diskursą Lietuvoje pradėjo skverbtis vakarietiška mintis. Ši mintis praturtino istorikų tyrimų lauką ir papildė naujomis perspektyvomis: mikroistorijos⁴¹, lyginamųjų civilizacijų studijų⁴², etninių ir kultūrinių mažumų studijų⁴³, mentaliteto studijų⁴⁴, moderniosios paveldosaugos⁴⁵, vizualinės istorijos ir istorinės kinematografijos⁴⁶ etc....

⁴¹ Paminėtini šių dienų Lietuvos moterų istorikų ir literatūrologų tyrimai: *Ragauskienė R.* Barbaros Radvilaitės laišakai Žygimantui Augustui ir kitiems: studija apie XVI a. Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės moterų korespondenciją. Vilnius, 2001 ir *Vaitkevičiūtė-Verbicikienė V.* LDK katalikiškas Baroko pamokslas: tarp ars vivendi ir ars moriendi. Vilnius, 2008.

⁴² Be žymiosios E. Gudavičiaus LDK europeizacijos teorijos, ketletą publikacijų sintezuojant tarpukarines S. Šalkauskio ir A. Maceinos istoriosofines lietuvių kultūros apibrėžties tarp Rytų ir Vakarų idėjas su vakarietiškosiomis Oswaldo Spenglerio ir Arnoldo J. Toynbee lyginamųjų civilizacijų studijų metodologinėmis koncepcijomis yra paskelbęs kultūrologas Antanas Andrijauskas. Plačiau žr.: *Andrijauskas A.* LDK europėjimo tendencijos ir kultūrinio tapatumo paieškos tarp Rytų ir Vakarų // *Lietuviškojo europietiško raida: dabarties ir ateities iššūkiai.* Vilnius, 2006, p. 18–48; LDK europėjimas ir universalios tapatumo idėjos problema. Apmąstymai apie gelmines geopolitinio valstybės nuosmukio priežastis // *Nacionalinio tapatumo tęstinumas ir savikūra eurointegracijos sąlygomis.* Vilnius, 2008, p. 26–59.

⁴³ *Potašenko G.* Daugiatautė Lietuva: Lietuvos etninių mažumų istorija. Kaunas, 2008; *Orietas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai* / Red. T. Bairašauskaitė. Vilnius, 2008; *Šiaučiūnaitė-Verbicikienė J.* Žydai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje: sambūvio aspektai. Vilnius, 2009.

⁴⁴ *Paknyš M.* Mirtis LDK kultūroje XVI–XVIII a. Vilnius, 2008; Šventieji vyrai, šventosios moterys: šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a. Vilnius, 2005.

⁴⁵ *Čepaitienė R.* Laikas ir akmenys: kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje. Vilnius, 2005; *Paveldosauga globaliajame pasaulyje.* Vilnius, 2010.

⁴⁶ *Bumblauskas A.* Vizualinė istorija: koncepcijos

LDK epochos tyrimuose po 1990 m. Lietuvoje vyko ne tik sovietinės istoriografinės minties atmetimas, tarpukarinio lituanocentrinio naratyvo revizija, vakarietiško teorinio ir empirinio diskurso recepcija, bet ir savarankiško paradigminio modelio kūrimas, kuris, be abejonės, yra siejamas su Edvardo Gudavičiaus darbais. Nuoseklus E. Gudavičiaus metodologijos tyrinėtojas A. Bumblauskas teigia: „*Tradicinius požiūrius į LDK istoriją esmingai atmetė E. Gudavičius <...>. Sujungęs antikomunistinio marksizmo (K. Wittfogelio) puoselėtą „azijinio gamybos būdo“ su civilizacinėmis ir sociologinėmis „centro-periferijos“ teorijomis, jis sukūrė savarankišką globalų pasaulio istorijos modelį.*“⁴⁷ Šiame modelyje svarbiausia yra LDK europeizacijos idėja, kurią E. Gudavičius grindžia savo sukonstruotu „pastumtos kortų kaladės dėsnium“⁴⁸. Kitas svarbus LDK kultūrinės misijos į Rytus konceptas, grindžiamas LDK kultūrinio subjektiškumo idėja, paremta politinės tautos savimone pripažįstant, kad ją stipriai formavo per Lenkiją sklindančios Europos civilizacinės vertybės, kurių įsisavinimo laidas buvo lenkų kalbos perėmimas, leidęs E. Gudavičiui LDK kultūrą traktuoti kaip „antrąją Lenkų civilizacijos laidą“⁴⁹. Ši nauja E. Gudavi-

paieškos atnaujintos istorikos ir dramaturgijos kontekstuose // *Istoriografija ir atvira visuomenė* / Sud. U. Becher, A. Bumblauskas, J. Rūsen. Vilnius, 1998, p. 306–323 ir *Šermukšnytė R.* Lietuvos istorijos aktualinimas Lietuvos dokumentiniame kine ir televizijoje (1988–2005 m.): daktaro disertacija. VU, 2006.

⁴⁷ *Bumblauskas A.* Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos paveldo „dalybos“ ir „Litva / Letuva“ distinkcijos konceptas..., p. 26.

⁴⁸ *Gudavičius E.* „Pastumtos kortų kaladės“ dėsnis // *Lietuvos europėjimo kelias.* Vilnius, 2002, p. 50–59.

⁴⁹ *Gudavičius E.* Lietuvių tautos ankstyvieji amžiai: laimėjimai ir praradimai // *Ten pat*, p. 60–68; *Gudavičius E.* Lenkų kultūrinio fenomeno užuomazga Lietuvoje // *Ten pat*, p. 203–210; *Gudavičius E.* Lenkijos vaidmuo euro-

čiaus metodologinė perspektyva priverstė pažvelgti į po 1387 m. ar 1569 m. unijinį su Lenkija LDK laikotarpį nebe etnocentriškai, todėl sukėlė pirmiausia ideologiniu pagrindu daugelio „tradiciniais“ laikomų istorikų, lingvistų, kultūrologų priešiškas reakcijas⁵⁰, apsunkinusias E. Gudavičiaus tyrimų metodologines ir epistemologines recepcijas.

Vis dėlto šios recepcijos vyko ir tebevyksta. Šiandieninėje Lietuvos medievistikoje ryškėja perėjimas nuo įvykinės istorijos prie procesų istorijos, nuo politinės istorijos prie visuomenės istorijos, perimant E. Gudavičiaus LDK europeizacijos modelio metodologines priemones. Socialinius ir kultūrinius (visuomeninius) LDK europeizacijos tyrimus ankstyvaisiais Viduramžiais toliau tęsia Rimvydas Petrauskas, Artūras Dubonis, Darius Baronas⁵¹. Vėlyvąjį LDK laikotarpį, akcentuojant LDK subjektiškumo pilietines ir teises tradicijas, taip pat retorikos vaidmenį ugdant patriotiškumą, kelia Darius Kuolys⁵². LDK politinės tautos savimonę tyrinėja Jūratė

Kiaupienė ir Rita Regina Trimonienė⁵³. LDK vienuolystės ir krikščionybės „kelio į Lietuvą“ temas nagrinėja Liudas Jovaiša ir Paulius Rabikauskas⁵⁴. Atskirų Europos civilizacijos kultūrinių srovių sklaidą LDK tyrinėja šie mokslininkai: Rūta Janonienė (gotikos), Eligijus Raila ir Vidas Poškus (renesanso), Ingė Lukšaitė, Dainora Pociūtė (reformacijos), Irena Vaišvilaitė (katalikiškosios reformos ir baroko), Eligijus Raila (apšvietos)⁵⁵. LDK daugiakultūriškumo fenomeną ir socialinius santykius tyrinėja Jurgita Šiaučiuonaitė-Verbickienė ir Tamara Bairašauskaitė (LDK nekrikščioniškos mažumos), Genė Kirčienė (LDK didikai ir jų santykiai su stačiatikiais), Grigorijus Potašenko (sentikiai)⁵⁶. LDK meno raidą ir kasdienybės reliktus tyrinėja Marija Mašuškaitė, Rūta Guzevičiūtė⁵⁷ ir kiti...

peizuojantis Lietuvai // Ten pat, p. 211–226.

⁵⁰ E. Gudavičius, nepaisant oficialaus pripažinimo Lietuvoje ir užsienyje, iki šiol kai kurių istorikų ir visuomenininkų požiūriu yra užsitarnavęs lietuviškosios „istorijos juodintojo“ etiketę. Plačiau žr.: *Gudavičius E.* „Esu istorijos juodintojas“ (interviu) // *Tiesa*. 1994, Nr. 3, p. 12; *Merkys V.* Mintys apie istoriją ir istorikus // *Mokslas ir gyvenimas*. 2002, Nr. 10, p. 8–10; *Terleckas V.* Istorijos perrašėjimai ir smaginimasis Lietuvos atsilikimu. Vilnius, 2007; Lietuvos istorijos klastojimo ir niekinimo iššūkiai. Vilnius, 2009.

⁵¹ *Petrauskas R.* Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a.: sudėtis – struktūra – valdžia. Vilnius, 2003; *Dubonis A.* Traidenis: monarcho valdžios atkūrimas Lietuvoje. Vilnius, 2009; *Baronas D.* Lietuvių karybos broožai XIII a. pradžioje // Lietuvos valstybė XII–XVIII a. Vilnius, 1997, p. 487–505.

⁵² *Kuolys D.* Asmuo, tauta, valstybė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinėje literatūroje: renesansas, barokas. Vilnius, 1992; *Res Litwana* Kunigaikštystės bendrija. Vilnius, 2009.

⁵³ *Kiaupienė J.* „Mes, Lietuva“: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorija XVI a. Vilnius, 2003; *Trimonienė R. R.* Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Vidurio Europa XV–XVI a. sandūroje. Šiauliai, 1996.

⁵⁴ Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje / Sud. L. Jovaiša. Vilnius, 2008; *Rabikauskas P.* Krikščioniškoji Lietuva: istorija, hagiografija, šaltinotyra. Vilnius, 2002.

⁵⁵ *Janonienė R.* Gotika Europos rytuose // *Lietuva* 1009–2009. Vilnius, 2009, p. 91–97; *Raila E.* Renesansas // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai. Vilnius, 2001, p. 588–602; *Poškus V.* Europietiškosios kultūros ištakų paieška // *Lietuva* 1009–2009, p. 127–133; *Lukšaitė I.* Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje. Vilnius, 1999; *Pociūtė-Abukevičienė D.* Abraomas Kulvietis Italijoje ir Lietuvoje. Kaunas, 2005; *Vaišvilaitė I.* Baroko pradžia Lietuvoje. Vilnius, 1995; *Raila E.* Ignatus Ignatas: Vilniaus vyskupas Ignatas Jokūbas Masalskis. Vilnius, 2010.

⁵⁶ *Šiaučiuonaitė-Verbickienė J.* Žydai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje: sambūvio aspektai. Vilnius, 2009; *Orietas* Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai / Red. T. Bairašauskaitė. Vilnius, 2008; *Kirčienė G.* LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje. Vilnius, 2008; *Potašenko G.* Daugiatautė Lietuva: Lietuvos etninių mažumų istorija. Kaunas, 2008.

⁵⁷ *Mašuškaitė M.* Senoji medžio skulptūra ir dekoratyvinė drožyba Lietuvoje. Vilnius, 1998; *Procesijų altorėliai Lietuvoje*. Vilnius, 1998; *Apranga XVI–XVIII a.*

E. Gudavičiaus koncepcijos recepcija paveikė ir tebeveikia XIX–XX a. pradžios „Tautinio atgimimo studijų“ mokyklą persvarstant LDK tradicijų kultūrinę ir ideologinį poveikį. Šio laikotarpio šiuolaikinėje istoriografijoje keliami metodologiniai klausimai priartėja prie vokiškosios socialinės integralinės paradigmos ir alternatyviosios istorikos. T. y. svarstomos LDK valstybingumo tradicijos sąsajos galimybės nacionalinių valstybių kūrimosi kontekste, federalistinių ir nacionalistinių idėjų koreliacijos nacionalinių valstybių kūrimo politinėje mintyje⁵⁸.

Integruojant vokiečių Jorno Rūseno reformuotosios istorikos metodologinius principus iš dabarties aktualijų užduoti klausimus praeičiai ir prancūzų Pierre'o Nora „atminties vietų“, Maurice'o Holbwachso „kolektyvinės atminties“ mokyklų metodologiją, šiandien Lietuvoje atsiranda nauja LDK istorijos kultūros

Lietuvoje. Vilnius, 2003; Karalienė Barbora ir jos atvaizdai. Vilnius, 2005; Lietuvos skulptūra iki XVII a. vidurio. Vilnius, 2007; Išėjusiems atminti: laidosena ir kapų ženklavimas LDK. Vilnius, 2009; Portretas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Vilnius, 2010; *Guzevičiūtė R.* Tarp Rytų ir Vakarų: XVI–XIX a. LDK bajorų kostiumo formavimosi aplinkybės ir pavidalai. Vilnius, 2006

⁵⁸ Paminėtini A. Kulakausko, E. Aleksandravičiaus, R. Miknio, D. Staliūno, R. Lopatos, Z. Butkaus darbai: *Aleksandravičius E., Kulakauskas A.* Carų valdžioje: XIX amžiaus Lietuva. Vilnius, 1996; *Kulakauskas A.* Nuo Didžiosios Kunigaikštystės iki Respublikos: Lietuvos etnopolitinės raidos XIX amžiuje bruožai // Kultūros barai. 1995, Nr. 1; *Miknys R.* Tarp istorinės ir etnografinės Lietuvos: ar buvo bandyta ieškoti Lietuvos autonomijos formulės 1905 metais // Parlamento studijos. 2005, Nr. 5, p. 48–64; *Staliūnas D.* Europos idėja lietuviškame XIX–XX a. sandūros diskurse // Europos idėja Lietuvoje: istorija ir dabartis. Vilnius, 2002, p. 105–114; *Lopata R.* Antanas Viskantas ir bandymas atkurti LDK // Lietuvių atgimimo istorijos studijos, t. 7. Vilnius, 1994, p. 331–340; *Butkus Z.* Federalistinių idėjų recepcija Lietuvoje 1918–1922 m. // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai. Vilnius, 2009, p. 213–223.

tyrimų šaka. Jos pradininkais ir teoriniais pagrindėjais Lietuvoje būtų galima laikyti Alfredą Bumblauską ir Alvydą Nikžentaitį. A. Nikžentaitis yra bene pirmasis Lietuvos istorikas, į istorijos mokslo diskursą įtraukęs „įvaizdžio“ (Gedimino, Vytauto ir Jogailos, Europos etc....) kaitos laike ir erdvėje klausimus ir aktualines tam tikrus sedimentinius istorinės sąmonės modelius, kurie išlaiko savo pastovumą ir yra perkeliama iš praeities į dabartį tiek istoriografijoje, tiek visuomeninėje istorinėje sąmonėje⁵⁹. A. Bumblauskui rūpi fiksuoti šiandieninėje istorinėje kultūroje egzistuojančias kolizijas (Valdovų rūmų atstatymo, 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucijos įpavedinimo, daugiakultūrio Vilniaus paveldo interpretacijų skirtingose lietuviškosios tapatybės formulėse, šiandieniniai Lietuvos Respublikos politiniai santykiai su buvusio LDK ir ATR regiono šiuolaikinėmis nacionalinėmis valstybėmis Lenkija, Baltarusija, Ukraina ir kiti klausimai)⁶⁰. Taip A. Bumblauskas siekia ne tik empiriškai bei konceptualiai griauti mūsų lietuviškoje istoriografijoje įsisenėjusius „stereotipus“, bet ir aktyviai besireiškdamas viešojoje erdvėje būti istorijos kultūros formuotoju, kurti naujomis tapatybės formulėmis grindžiamą „didįjį naratyvą“ šiomis dieno-

⁵⁹ *Nikžentaitis A.* Vytauto ir Jogailos įvaizdis Lietuvos ir Lenkijos visuomenėse. Vilnius, 2002; Savojo tapatumo beiškant: Lietuva–Lenkija–Europa // Europos idėja Lietuvoje: istorija ir dabartis..., p. 190–206.

⁶⁰ *Bumblauskas A., ...* [kolektyvinė monografija]. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmų kūrimo byla: vieno požūrio likimas. Vilnius, 2006; Gegužės 3-iosios konstitucija ir Lietuva // Konstitucinė jurisprudencija. 2006, Nr. 1, p. 318–322; Ar trukdo istorikai politikams: dar kartą apie lenkų ir lietuvių santykių istoriją // Lietuvos istorijos studijos. 2006, t. 18, p. 119–211; Senasis Vilnius istorinės sąmonės perspektyvose // Lietuvos istorijos studijos. 2000, t. 8, p. 20–39; An old state in new forms: what makes us what we are // Lithuania in the world. 2005, vol. 13, no 6, p. 12–25.

mis⁶¹. Galima pažymėti, kad LDK istorijos kultūros tyrimų šaka Lietuvoje kol kas pačių istorikų nėra vieningai pripažįstama ir susilaukia kritikos, operuojant tradiciniais istoristiniais metodologiniais principais. Būtų galima išskirti kelis pagrindinius: pirma, šios studijos kaltinamos šaltiniotyriiniu empiriniu arba faktologiniu nepagrįstumu⁶² ir istorinės tiesos iškraipymu arba tempimu prie šiandienos aktualijų⁶³, antra, joms prikišamas politinis suinteresuotumas ir istorinės distancijos stygius⁶⁴.

Trečias posūkis šiuolaikiniuose lietuviškuose LDK tyrimuose ne tik empiriškai, bet ir metodologiškai yra žvilgsnis į LDK per „imperijos“ sampratos prizmę. Gyvas to pavyzdys būtų Zenono Norkaus 2009 m. išleista monografinė studija „Nepasiskelbusioji imperija. Lietuvos Didžioji Kunigaikštija lyginamosios istorinės imperijų sociologijos požiūriu“. Perfrazuojant knygos įvade autoriaus išsakytas mintis, „imperija“ yra kolektyvinės sąmonės kategorija, kuri laikams keičiantis įgauna skirtingus pavidalus, nuo negatyvios „tautų kalėjimo“ sampratos iki pozii-

tyvios sampratos, reiškiančios integraciją, sugyvenimą, kultūrinę sklaidą ir šiandien skatinančią orumo ir pasididžiavimo jausmus⁶⁵. Ir nors šios knygos autorius save turbūt labiau priskirtų ne istorikų, o filosofų ar sociologų luomui, šioje studijoje jo tyrimo metodai yra labiau istoriniai, nei sociologiniai. Čia jis netiria požiūrių, įvaizdžių, nuomonių, LDK laikų vertinimų šiuolaikinėje visuomenėje sociologiniais kiekybiniais ar kokybiniais metodais, kaip tai daro, pavyzdžiui, dr. Irena Šutinienė Lietuvos visuomenės istorinės sąmonės kaitos nuo 1992 m. tyrimuose⁶⁶. Z. Norkus, remdamasis užsienio lyginamosios imperijų sociologijos teoretikų (Samuelio S. Eisenstadto, Immanuelio Wallersteino, Michaelio W. Doyle'o ir daugiausia Reino Taageperos) koncepcijomis ir metodikomis, operuodamas istoriniais archyviniais ir istoriografiniais duomenimis, bando atsakyti į klausimą, ar LDK buvo imperija, ir jeigu taip, kokie jos raidos etapai?⁶⁷ Prie šios krypties būtų galima priskirti ir A. Bumblausko plėtojamas LDK istorinio regionalizmo studijas, kurios remiasi Wernerio Conze's ir Jerzy'o Giedroyc'o lyginamaisiais Vidurio Europos studijų metodologiniais instrumentais⁶⁸. Europiniame

⁶¹ Turima omenyje A. Bumblausko vestos televizijos laidos „Būtovės slėpiniai“ (kartu su E. Gudavičiumi), „Amžių šešėliai“, „Tūkstantmečio pokalbiai“. A. Bumblauskas yra publikavęs savo siūlomą „10 tezių naujam Lietuvos istorijos pasakojimui“: *Bumblauskas A. Lietuvos didieji istoriniai pasakojimai ir Vilniaus paveldas // Naujasis Vilniaus perskaitymas...*, p. 44–46.

⁶² *Paknyis M.* Ko galima pasimokyti iš istorijos ir jos rašymo // *Knygų aidai.* 2005, Nr. 2, p. 8–15 ir A. Bumblausko atsakymas į kritiką: *Bumblauskas A.* Ar yra ko pasimokyti iš fiksacinės kritikos // *Knygų aidai.* 2005, Nr. 4, p. 24–30.

⁶³ *Laurinavičius Č.* Klausimai, minint Lietuvos vardo tūkstantmetį // *Metai.* 2009, Nr. 7. Prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/542-2009-nr-07-liepa/5369-ceslovas-laurinavicius-klausimai-minint-lietuovs-var-do-tukstantmeti.html> [žiūrėta 2011 03 29].

⁶⁴ *Berenis V.* LDK istorinis paveldas ir nacionalinio tapatumo problema // *Nacionalinio tapatumo tęstinumas ir savikūra eurointegracijos sąlygomis...*, p. 64–67.

⁶⁵ *Norkus Z.* Nepasiskelbusioji imperija: Lietuvos Didžioji Kunigaikštija lyginamosios istorinės imperijų sociologijos požiūriu. Vilnius, 2009, p. 7–8.

⁶⁶ *Šutinienė I.* Tautos istorijos mitai Lietuvos gyventojų sąmonėje // *Istorinė sąmonė ir istorijos didaktika, Švietimo studijų sąsiuvinis Nr. 2.* Vilnius, 1997, p. 49–63; Lietuvių tautinė tapatybė globalizacijos kontekstuose: raiška ir kaitos tendencijos // *Filosofija. Sociologija.* 2006, Nr. 2, p. 18–26.

⁶⁷ Taip pat žr.: *Norkus Z.* Ar Lietuvos Didžioji Kunigaikštija buvo imperija? // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“...*, p. 205–261; Kada senoji Lietuvos valstybė tapo imperija ir nustojo ja būti? Atsakymas į lietuvišką klausimą, naudojantis estišku metodu // *Lietuvos istorijos studijos.* 2009, t. 23, p. 35–68.

⁶⁸ *Bumblauskas A.* Aktualieji ir istoriniai Europos regionai: Lietuvos Didžioji Kunigaikštija, ULB, Vidu-

moksliniame kontekste šios studijos tampa aktualios ir savalaikės⁶⁹.

Taigi, kaip teigia V. Berenis, „aukso amžių“ lietuviškoje LDK istoriografijoje galima fiksuoti ne kada nors praėityje, bet dabartyje⁷⁰. Aišku, idealusis modelis niekada negali būti pasiektas, nes jis uždaro duris tolesnės raidos perspektyvoms ir vieni istorikai šiuolaikiniuose tyrimuose pasigenda lyginamojo konteksto ir tarpdalykinio bendradarbiavimo ar nuoseklesnio teorijos taikymo⁷¹, kiti šiuolaikiniuose LDK empiriniuose tyrimuose stokoja ekonominių studijų ar aktyvesnio istorikų indėlio adaptuojant savo tyrimų naujoves istorijos didaktikai⁷². Vis dėlto metodologine prasme lietuviškoji LDK istoriografija po 1990 m. nepriklausomybės atkūrimo pamažu integruo vakarietiškoji teorinį diskursą ir su E. Gudavičiumi priešakyje sukūrė savitą LDK europeizacijos raidos modelį, kurio recepcijos ir transformacijos vyksta iki šiol pereinant nuo politinės istorijos prie visuo-

menės ir kasdienybės istorijos, nuo etnologistiškai monoperspektyvaus didžiojo naratyvo prie liberalaus daugiakultūrio. Kitas klausimas, kiek šis perėjimas istoriografijoje ideologiškai reiškia tradiciniais laikomų tapatumo modelių kvestionavimą, atmetimą ar koreliaciją su naujai konstruojamomis tapatybės formulėmis operuojant LDK istorijos kultūros vaizdiniais?

Ideologiniai pokyčiai lietuviškoje LDK istoriografijoje: nuo „tautos arimų“ link „lietuviškojo europietiško“ paieškų

Žymus amerikiečių istorijos mokslo teoretikas Haydenas White'as, tyrinėdamas XIX a. europietiškoji istoriografiją, pasiūlė besiformuojančio istorijos mokslo klasikų raštus tipologizuoti siejant juos su klasikinės retorikos ir literatūros tropų rūšimis: metafora, metonimija, sinekdocha ir ironija⁷³. Taip H. White'as pagarsėjo kaip vienas pirmųjų pradėjęs aiškinti istorikų veikalus kaip tam tikrą naratyvo tipą, pasižymintį panašiais į literatūros kūrinių siužetiniais bruožais. Tačiau kitas istorinio naratyvizmo teoretikas – J. Rūsenas – pabrėžia esminį istorinio ir neistorinio naratyvų skirtumą – tiesos siekį: „*Ikimodernistinėje retorikos tradicijoje istorikų darbai buvo traktuojami kaip literatūrinė, tiesos kriterijais besivadovaujanti pasakojimo praktika. Modernizavimo siekiančiame racionalizacijos procese istorijai tapus akademinė disciplina, tiesos kriterijai įgijo tyrinėjimo taisyklių sistemos formą.*“⁷⁴

Kai bandoma apibrėžti *ideologijos są-*

rio Rytų Europa // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai. Vilnius, 2009, p. 17–37.

⁶⁹ Plačiau žr. 2007 m. vykusias tarptautinės konferencijos, skirtos imperializmo istorinei atminčiai įvertinti Vidurio Rytų Europos šalių istoriografijoje po 1918 m., publikuotą medžiagą: *Vergangene Größe und Ohnmacht in Ostmitteleuropa: Repräsentationen imperialer Werrfahrung in der Historiographie seit 1918 = Lost greatness and past oppression in East Central Europe: representations of the imperial experience in historiography since 1918* / Ed. by Frank Hadler, Mathias Mesenhöller. Leipzig, 2007.

⁷⁰ Berenis V. Lietuvių nacionalinė XIX amžiaus ideologija ir Lietuvos istorijos problemos po 1990 metų // Lietuviškojo europietiško raida: dabarties ir ateities iššūkiai..., p. 77.

⁷¹ Ingė Lukšaitės pastabos. Plačiau žr. *Kiaupienė J.* Pirmojo Lietuvos istorikų suvažiavimo apžvalga: sekcija „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos tyrimai: vakar–šiandien–rytoj“ // Lietuvos istorijos metraštis. 2006, Nr. 1, p. 77–78.

⁷² Berenis V. Lietuvių nacionalinė XIX amžiaus ideologija ir Lietuvos istorijos problemos po 1990 metų..., p. 77, 81.

⁷³ White H. Metaistorija. Istorinė vaizduotė XIX amžiaus Europoje. Vilnius, 2003, p. 38–46.

⁷⁴ Rūsen J. Istorijos mokslo naratyvumas ir objektyvumas // Istorografija ir atvira visuomenė. Vilnius, 1998, p. 40.

voką, paprastai remiamasi vokiečių sociologo Karlo Mannheimo (1893–1947) ideologijos kaip vertybių sistemos samprata, turinčia tvirtą moralinį pagrindą ir pretenduojančia į tiesą⁷⁵. Ideologiją kaip tiesos režimą apibrėžė ir Michelis Foucault, teigdamas, jog „*kiekviena visuomenė turi savo tiesos režimą*“⁷⁶, tačiau, sukūręs žymiąją savo galios teoriją, M. Foucault praplečia ideologijos kaip idėjų, vertybių ar įsitikinimų turinčių teisingumo imperatyvų sampratą iki būdų šią sampratą įtvirtinti galios svertais: „*Mes privalome pabėgti nuo riboto juridinio suvereno ir valstybės institucijų lauko, ir, vietoj jo analizuodami galią, remtis dominavimo technikomis ir taktikomis.*“⁷⁷

Taip istorija per tiesos imperatyvą galiausiai yra susiejama su ideologija ir galia įtvirtinti tą ideologiją visuomenėje. Kita vertus, XIX a. Friedrichas Nietzsche kvestionavo tiesos imperatyvo egzistavimą istorijos tyrime, kritikuodamas istorizmo faktų adoravimą ir siekį objektyviai pažinti praeitį „istorijos liga“⁷⁸. Hermeneutinė filosofinė mintis istorinį pažinimą aiškino kaip reliatyvų procesą, egzistuojantį subjektyviu lygmeniu, kuriuo gali egzistuoti tik „mano tiesa“, „tavo tiesa“, o ta „absoliučioji“ – mitas⁷⁹. Yra žinoma, kad ideologija pasižymi stipria stereotipizuojančia galia⁸⁰. Todėl iš istorijos sąmoningai gali

būti atrenkami ideologijai tarnaujantys elementai⁸¹. Istorija ar jos materialiai ir nematerialiai išraiška, paveldas tampa įrankiu įtvirtinti ideologijai. Šitaip kuriami mitai⁸².

Vienas didžiųjų modernizacijos epochos mitų yra nacionalizmo mitas⁸³. Šis mitas pagimdė nacionalinę valstybę, susikūrusią etniniu pagrindu⁸⁴. Savo ruožtu tautinė valstybė kartu buvo tautinių kolektyvinių identitetų kūrėja ir įtvirtintoja⁸⁵. Po Antrojo pasaulinio karo suintensyvėjus globalizacijos procesams, daugelis Vakarų teoretikų paskubėjo paskelbti šios „didžiosios hidros baigtį“⁸⁶, bet ji vėl atgimė tiek Vakaruose, tiek Rytuose, tik skirtingais pavidalais⁸⁷. Tačiau, kaip pažymi Benedictas Andersonas, bendras naujųjų nacionalizmų atgimimo vardiklis tiek Rytuose, tiek Vakaruose yra poreikis iš naujo kurti bendruomeninį tapatumą, kaip atsparą vis labiau socialiai besiatomizuojančiame ir kultūriškai besiniveliuojančiame pasauly-

⁸¹ Lowenthal D. Identity, heritage and history // Commemorations. The Politics of national identity / Ed. by R. Gillis. 1994, p. 47.

⁸² Mircea Eliade. Myth and Reality. New York, 1963, p. 141.

⁸³ Nacionalizmo ideologija, kaip tyrimo objektas, plačiai nagrinėjama Vakarų XX a. teoretikų, kurie akcentuoja kiek skirtingus šios ideologijos reikšmių visuomenėje aspektus: „Solidarumo jausmas“ (Ernestas Gellneris), žr. Gellner E. Nations and Nationalism. London, 1983, p. 7; „Mitai, simboliai, bendra istorinė atmintis“ (Anthony D. Smithas), žr. Smith A. D. The Myth of „Modern Nation“ and the myths of nations // Ethnic and Racial studies. 1988, vol. 71, no 1, p. 49; „Civilizacinė kova už būvį“ (Samuelis P. Huntingtonas), žr. Huntington S. P. The Clash of Civilizations? // Foreign Affairs. 1993, vol. 72, no 3, p. 21.

⁸⁴ Encyclopedia of Nationalism / Ed. by Louis L. Snyder. 1990, p. 248.

⁸⁵ Gellner E. Tautos ir nacionalizmas. Vilnius, 1996, p. 24.

⁸⁶ Smith A. D. Nacionalizmas XX amžiuje. Vilnius, 1994, p. 69.

⁸⁷ Tismaneanu V. Išsivadavimo fantazijos. Pokomunistinės Europos mitai, demokratija ir nacionalizmas. Vilnius, 2003, p. 135–136.

⁷⁵ Cit. pagal Perdue W. D. Sociological Theory: Explanation, Paradigm, and Ideology. 1986, p. 137–139.

⁷⁶ Foucault M. Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas. Vilnius, 1998, p. 49.

⁷⁷ Power/Knowledge: Selected Interviews and Others Writings 1972–1977 by Michel Foucault / Ed. by C. Gordon. 1980, p. 102.

⁷⁸ Norkus Z. Istorika. Vilnius, 1996, p. 182.

⁷⁹ Grondin J. Filosofinės hermeneutikos įvadas. Vilnius, 2003, p. 153.

⁸⁰ Freedman M. Is Nationalism a distinct ideology? // Political Studies. 1998, XLVI, p. 749.

je⁸⁸. Šių laikų australų mokslininkas Davidas Brownas nacionalizmo ideologijos renesansą šiomis dienomis aiškina kaip visuotinį psichologinį reiškinį, reikalingą visuomenės homogenizacijai ir organizacijai palaikyti. Nacionalizmas šiandien, anot D. Brown, turi būti suvokiamas visų pirma ne kaip valstybės, bet kaip visuomenės kūrimo būdas, kurio tikslas – sparčiai kintančiomis gyvenimo sąlygomis palaikyti pastovumą, suteikti saugumo jausmą individams ir išlaikyti kolektyvinio tapatumo ir moralinio vertybių stabilumo pagrindus visuomenėje⁸⁹. Atlikdamas lyginamąją nacionalizmo tyrinėtojų analizę, D. Brownas pateikia originalią požiūrį į nacionalizmo reiškinį klasifikaciją, kurioje bendruomeninis homogeniškumas (kolektyvinis tapatumas) kuriamas ir palaikomas pasitelkiant skirtingas naratyvo turinio konstravimo priemones: operuojama emocine ištikimybė ir tradicijų sakralumu, pragmatiniais interesais, konstruojama ideologija.

- *Primordialistai* pabrėžia prigimtinus kraujo ryšius, jungiančius atskirus individus į tautą, ir atmeta konstruktyvinį bei daugiaperspektyvų požiūrius. Tapatumas šiuo požiūriu yra įtvirtinamas prigimtinu būdu, todėl nepasiduodantis socialinei kaitai ir transformacijoms. Tradicijos čia suprantamos kaip nekintančios laike perduodamos iš kartos į kartą kolektyvinės sąmonės formos⁹⁰.
- *Situacionalistai* atmeta prigimtį kaip savaiminį kolektyvinio tapatu-

mo požymį ir mano, jog socialinės kaitos kontekste individai racionaliai suvokia poreikį jungtis į bendruomenes, kad galėtų įgyvendinti bendrus interesus: „*Tai – pragmatinis požiūris, kuris siekia naudoti iš etniškumo ir nacionalizmo, kad būtų galima tinkamai reaguoti į pasikeitusias situacijas.*“⁹¹

- *Konstruktyvistai* mato nacionalizmo teiginius kaip tikrovės mitologizavimą, kad būtų išsklaidytas nerimas ir nesaugumo jausmas, kylantis dėl modernizacijos ir globalizacijos poveikio: „*Konstruktyvistinis požiūris iškelia prielaidą, jog nacionalinis tapatumas gali būti konstruojamas remiantis ideologiniu ir instituciniu karkasu, kuris siūlo supaprastintas tapatumo formules, diagnozuodamas šiuolaikines problemas, kad būtų išlaikytas bendruomenės homogeniškumas.*“⁹² Čia tradicijos ne perimamos, bet išrandamos. Ideologija – priemonė visuomenės homogenizuojantiems ryšiams palaikyti.

Šie požiūriai lygia greta yra siejami su trimis nacionalizmo ideologijos įtvirtinimo strategijomis visuomenėje⁹³: *etnokultūrinė*, paveikta primordialistinės pozicijos, yra kultūriškai uždara, joje, siekiant išlaikyti tautinės kultūros „grynumą“, pasireiškia etninė diskriminacija ir ksenofobija; *piliietinė*, inspiruota situacionalistinės pozicijos, imasi aktyvios integracinės politikos formuojant piliietinę visuomenę; *daugiakultūrinė*, kuriama konstruktyvistų, akcentuoja lokaliųjų kultūrinių skirtumų

⁸⁸ Anderson B. Įsivaizduojamos bendruomenės. Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą. Vilnius, 1999, p. 31–32.

⁸⁹ Brown David. Contemporary nationalism: civic, ethnocultural and multicultural politics. London, 2000, p. 28.

⁹⁰ Ten pat, p. 6.

⁹¹ Ten pat, p. 13.

⁹² Ten pat, p. 20.

⁹³ Plačiau žr. Contentious visions: civic, ethnocultural and multicultural nationalism // Ten pat, p. 126–134.

įvairovę ir siekia sudaryti sąlygas jiems kleistis.

Remdamiesi D. Browno nacionalizmo kaip ideologinės kolektyvinio tapatumo kūrimo priemonės požiūrių tipologija ir jų inspiruotų strategijų kaip galios svertų ideologijai įtvirtinti teoriniu modeliu, pamėginkime paanalizuoti, kaip Lietuvos istorikai, operuodami LDK epochos paveldu kaip politine ir kultūrine valstybingumo tradicija, savo moksliniuose tyrimuose ir publikacijose prisidėjo prie kolektyvinio identiteto formulių kūrimo, propagavimo ir palaikymo? Ir kaip keitėsi šis procesas per pastarąjį šimtmetį?

Jaunesniosios kartos šių dienų Lietuvos istorikai Aurelijus Gieda ir Aurimas Švedas yra pateikę originalų Lietuvos istorikų saviidentifikacijos ir misijos visuomenėje skirtingais XX a. laikotarpiais tipologinį modelį. Pasitelkdami, sakykime, Haydeno White's alegorijos metodą, tarpukarinius nepriklausomos Lietuvos istorikus jie prilygina artojams, plėšiantiems istorijos dirvonus ir mėginantiems pasėti juose nacionalinį lietuviybės grūdą; sovietmečio lietuvių istorikai – tai kariai, kurie, išmintingai vadovaujami Partijos štabo arba Vyriausiojo vado, vykdo puolamąsias ir gynybines operacijas kovodami su klasiniais priešais; atsikūrusios 1990 m. Lietuvos istorikai – gaisrininkai; jų misija yra nuo seno tebeliepsnojančių ar naujai išpiplieskiančių istorinės atminties gaisrų, keliančių grėsmę sociumo sanglaudai, gesinimas arba tokių gaisro židinių neutralizavimas⁹⁴.

Iš tiesų tarpukario istorikų prilyginimas artojams nėra tik alegorinis, dauguma jų yra

⁹⁴ Gieda A., Švedas A. Kuo svarbi istoriografijos istorija? Istorikų identiteto problemos Lietuvos istoriografijoje // Lietuvos istorijos studijos. 2005, t. 16, p. 42–47.

kilę iš valstietijos ar smulkiųjų bajorų, taigi atėję „nuo žagrės“, jie istorijos mokslą ir jo misiją visuomenėje suvokė valstietiško mentaliteto kontekste. Kaip žinoma, moderniąją lietuvių tautą XIX–XX a. pradžioje kūrė naujoji valstietiškoji inteligentija, kuri save priešino senajai krajovciškai dėl lietuvių kalbos praradimo, nepaisydama bendros valstybingumo savimonės. Tai gi būtent lietuvių kalba XIX a. (iš dalies prie to prisidėjo ir carinės Rusijos administracijos uždrausta lietuviškoji spauda ir vaikų ugdymas lietuvių kalba valstybinėse mokyklose po 1863 m. sukilimo) tapo naujos tautinės Lietuvos valstybės kūrimo, realizuoto 1918 m. vasario 16 d. nepriklausomybės deklaracijos aktu, pamatu. Kalba kartu tapo socialinio susiskaldymo pagrindu tarp „jaunalietuvių“, kilusių iš valstiečių, ir „senalietuvių“, kilusių iš kilmingų bajorų ar didikų giminių, besiremiančių skirtingomis valstybingumo tęstinumo vizijomis, kurie, kaip teigia nešališkas šių dienų istorikas Timothy Snyderis, vieni kitus kaltino išdavyste: „*Jeigu Lietuva norėjo tapti moderni tauta, ji turėjo būti valstiečių tauta. Valstiečių tautos vadai privalėjo mesti iššūkį aukštesniems socialiniams sluoksniams, kaip kalbos ir istorijos išdavikams.*“⁹⁵

1918 m. vasario 16 d. moderni lietuvių tauta, subrandinta paradigminto vado J. Basanavičiaus idėjų⁹⁶, pasinaudojusi tautų apsisprendimo teise, sukuria modernią Lietuvos Respubliką etnografiniu pagrindu, kartu paskandindama lenkakalbės

⁹⁵ Snyder T. Tautų rekonstrukcija: Lietuva, Lenkija, Ukraina, Baltarusija 1569–1999. Vilnius, 2008, p. 38.

⁹⁶ N. Putinaitė 1912 m. išspausdintą J. Basanavičiaus veikalą „Iš krikščionijos santykių su senovės lietuvių tūkyba ir kultūra“ vadina paradigminiu lietuviškajai savimonei. Žr. Putinaitė N. Šiaurės Atėnų tremtiniai..., p. 22–23.

Lietuvos bajorijos federalistinius siekius atkurti LDK valstybingumo tradiciją sutai- kant „senalietuvių“ ir „jaunalietuvių“ sąjū- džius⁹⁷. Šis pilietinis susipriešinimas tęsia- si per visą tarpukario Lietuvos gyvavimo laikotarpį ir nubrėžia dviejų lietuviškosios tapatybės modelių trajektorijas, kurias prof. A. Bumblauskas yra įvardijęs „Vil- niaus ir Kauno lietuviškumo modeliais“⁹⁸.

Kauno lietuviškumo modelis – tai „artojų“ S. Daukanto, J. Basanavičiaus, Maironio, Juozo Tumo-Vaižganto, A. Ša- pokos „išartas“ etnocentrisis naratyvas, besiremiantis lingvistiniu lietuvių kalbos ir jos suformuotos kultūros pagrindu. Šiame naratyve lietuvių branduolio šaknų ieš- koma priešistorinės pagonybės laikais, sie- kiant atrasti „lietuviškąją Troją“⁹⁹. Maironis papildė šį naratyvą šlovingais kunigaikščių laikais iki Vytauto mirties¹⁰⁰, paskui vyks- ta atžanga, nutautėjimas veikiamas poloni- zacijos. A. Šapoka, siekdamas parašyti lie- tuviškąją Lietuvos istoriją, su tam tikromis išlygomis nutolina atžangos datą ir nubrė- žia ją ties 1569 m. Liublino unija. Paskui, pasak A. Bumblausko, – „užmigimas ir

atbudimas XIX a. aušrininkų laikais“¹⁰¹. Taip iš Lietuvos istorijos yra visiškai iš- braukiami XVII–XVIII a., kuriais, pagal E. Gudavičiaus pastumtos kortų kaladės dėsnį, LDK, padariusi milžinišką civili- zacinį šuolį, galiausiai prisiveja Europą: Nesvyžiaus ir Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčios yra to paties laiko kaip II Gesu bažnyčia Romoje. Šis kaunietiškas lie- tuviškumo modelis, A. Bumblausko tei- gimū: „<...> yra gynybinis, nes iš tikrųjų reikėjo apsiginti nuo lenkų kultūros įtakos, jis yra antilenkiškas, o kartu iš dalies ir antivakarietiškas, siauras chronologiškai ir kultūriškai. Jis yra direktyvinis, sunkiai leidžiantis kūrybą.“¹⁰² Taigi – etnokultūri- nis, paveiktas primordialistinės naciona- lizmo įtvirtinimo visuomenėje pozicijos. Į jį ne tik nėra integruotas ne lietuvių kalba kurtas LDK daugiakultūris paveldas, bet ir krikščioniškas paveldas, funduotas LDK diduomenės. Jame nukirstas dialogas su Adomo Mickevičiaus kartos ir jo idėjų tęsėjų atstovais, kurie tarpukario lietuvių inteligentų vadinami „nudžiūvusiu tautos šaka“, „gangrena“, su kuria nepakeliui¹⁰³. Tokia pozicija implikuoja izoliaciją, užda- rumą ir ksenofobiją lenkų, vokiečių, žydų atžvilgiu – jie laikomi juos tautos priešais.

Sovietmečio laikų lietuvių istorikai „ka- riai“ turėjo nuosekliai vykdyti nurodymus, siunčiamus iš Maskvos, ir transformuoti tarpukarinį lituanocentrinį kaunietiškąjį tapatybės modelį į visaliaudinį Sovietų Są- jungos sudėtyje. Šią transformaciją sovieti- niam režimui Lietuvoje buvo palyginti pa-

⁹⁷ Turima omenyje Mykolo Rómerio krajojvcų orga- nizacionijos lyderio Lietuvoje idėjos. Plačiau žr.: *Mikony R. Mykolo Rómerio Lietuvos valstybingumo koncepcija ir pastangos ją įgyvendinti 1911–1919 metais // Lie- tuvių atgimimo istorijos studijos. Vilnius, t. 13. 1996, p. 90–94 ir Lopata R. Antanas Viskantas ir bandymas atkurti LDK // Lietuvių atgimimo istorijos studijos, t. 7. Vilnius, 1994, p. 331–340.*

⁹⁸ *Bumblauskas A. Vilniaus ir Kauno lietuvišku- mo modeliai // Naujasis Židinys-Aidai. 2009, Nr. 1–2, p. 38–50.*

⁹⁹ J. Basanavičius ir vėlesnis jo sekėjas Č. Gedgau- das tautos branduolį regėjo paskendusios priešistorinės „Baltų Atlantidos“ laikais, siekiančiais senovės Grai- kijos civilizacijos epochą. Plačiau žr.: *Basanavičius J. Apie trakų ir prygų tautystę ir jų atsikėlimą Lietuvon. Etnologinis tyrinėjimas, I dalis. Vilnius, 1921 ir Ged- gaudas Č. Mūsų praeities beieškant. Kaunas, 1994.*

¹⁰⁰ Žr. *Maironis. Lietuvos istorija: su kunigaikščių paveikslais ir žemlapiu, trečią kartą atspausta ir pertai- syta. Petropilis, 1906.*

¹⁰¹ *Bumblauskas A. Lietuvos didieji istoriniai pasa- kojimai ir Vilniaus paveldas // Naujasis Vilniaus pers- kaitymas..., p. 22–30.*

¹⁰² *Bumblauskas A. Vilniaus ir Kauno lietuviškumo modeliai..., p. 42.*

¹⁰³ Cit. pagal *Bumblauskas A. Lietuvos didieji isto- riniai pasakojimai ir Vilniaus paveldas // Naujasis Vil- niaus perskaitymas..., p. 32–33.*

prasta įgyvendinti. Kaunietiškas modelis buvo „valstietiškas“, taigi jam natūraliai buvo suprantamos ir priimtinos klasinės nelygybės, išnaudojimo ir nacionalizacijos idėjos kovojant su kapitalizmu. Lietuviškojo kapitalizmo tarpukariu buvo tik užuomazgos, jis iš esmės buvo žydiškas. Taigi iš kaunietiškojo modelio turėjo būti ištrinti tik valstybingumo reliktai ir sąsajos su krikščionyste. Kovai su krikščionyste, kaip atskleidžia N. Putinaitė, labai pasitarnavo J. Basanavičiaus pagonybės adoravimo idėjos – krikščionybė įvardyta agresore, priešų atnešta ginklu, su kuria lietuvių tauta taip energingai kovojo. Beliko ištrinti valstybingumo tradicijos pradus, kurie dėl rezistencinių judėjimų per visą sovietmetį taip ir nebuvo ištrinti (tai įrodo Lietuvos kaip lyderės vaidmenį griauinant Sovietų Sąjungą XX a. pab.). Pagonybės laikus, t. y. ikivalstybinį lietuvių visuomenės raidos laikotarpį, sovietmečiu buvo leista oficialiai propaguoti. Taip atsirado „Romuva“ ir neopagonių judėjimai, kuriuos N. Putinaitė vadina tautiniais postmodernistais, kuriems labai tolima atsidavimo tautiniam reikalui idėja: „*Klausimas apie lietuviškąją tapatybę čia yra ištirpdomas visai žmonijai bendrų kosminių pajautų darne.*“¹⁰⁴ Taigi galima kalbėti apie sėkmingą sovietinio režimo suformuotą situacionalistinį požiūrį, kuris implikavo sovietmečio lietuvių transformacijas iš etnografinio lietuvių „valstiečio“ į Sovietų Sąjungos pilietį – *homo sovieticus*.

1990 m. kovo 11 d. nepriklausomybės deklaracijos aktu buvo atkurta Lietuvos Respublikos nepriklausomybė. 1992 m. priimtoje Konstitucijoje skelbiama: „*Lietuvos valstybę kuria tauta. <...> Lietuvių tauta, prieš daugelį amžių sukūrusi Lietu-*

vos valstybę, jos teisinius pamatus grindusi Lietuvos Statutais ir Lietuvos Respublikos konstitucijomis, šimtmečiais atkakliai gynusi savo laisvę ir nepriklausomybę, išsaugojusi savo dvasią, gimtąją kalbą, raštą ir papročius, įkūnydama prigimtinę žmogaus ir Tautos teisę laisvai gyventi ir kurti savo tėvų ir protėvių žemėje – nepriklausomos Lietuvos valstybėje, puoselėdama Lietuvos žemėje tautinę santarvę, siekdama atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės, atgimusių Lietuvos valstybės piliečių valia priima ir skelbia šią KONSTITUCIJĄ.“¹⁰⁵ Taigi svarbiausiam aukščiausiajam galiai modernios Lietuvos valstybės jurisdikcijoje turinčiame įstatyme yra įtvirtinta pamatinė „tautos“ kategorija, grindžiama XIX a. apibrėžtais nacionalizmo ideologijos principais: tautos dvasios, gimtosios kalbos, rašto ir papročių, siekiant kurti valstybę protėvių žemėje¹⁰⁶. Tačiau kartu nubrėžiami ateities visuomenės siekliai: poreikis kurti atvirą, teisingą ir darnią pilietinę visuomenę ir teisinę valstybę. Taigi matome Konstitucijoje užkoduotą dviejų ideologijų susipynimą ar netgi susidūrimą: etnokultūrinio nacionalizmo ir poreikio situacionalistiškai ar konstruktyvistiskai kurti pilietinę ar daugiakultūrę visuomenę. Kadangi istorikai yra visuomenės dalis, demokratijos sąlygomis turinti teisę laisvai ir nevaržomai reikšti savo simpatijas ar antipatijas vienai ar kitai ideologijai, jau minėtas A. Giedos ir A. Švedo jų prilyginimas „gaisrininkams“, gesinantiems istori-

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija 1992.11.30 // Lietuvos Respublikos pagrindiniai įstatymai. Vilnius, 2003, p. 3.

¹⁰⁶ Anthony D. Smithas, analizuodamas nacionalizmo genezę, šį reiškinį vadina „tautiniu idealu“ ir išskiria jo sudedamuosius elementus. Plačiau žr. *Smith A. D. Nacionalizmas XX amžiuje*. Vilnius, 1994, p. 8–12.

¹⁰⁴ *Putinaitė N. Šiaurės Atėnų tremtiniai...*, p. 152.

nės atminties gaisrus, iš tiesų atrodo labai taiklus. Tačiau susidaro ir kitas V. Kavolio įvardijamas „modernios“ vs. „antimodernos arba archajiškos“ asmenybės tipas, kuris siekia priešintis naujovėms, kaitai ir stengtis išsaugoti tradicinę tvarką¹⁰⁷. Taip istorikai pasidalija į dvi stovyklas. Tai priklauso nuo jų simpatijų ar antipatijų tradiciniam „kaunietiškam“ lietuviybės modeliui vs. naujai kuriamam pilietiniam ar daugiakultūriam „vilnietiškam“. Vieni, „modernistai“, siekia užgesinti tebeliepsnojančius etnokultūrinius gaisrus, kurie dėl savo etnocentrinio nusistatymo trukdo plėtoti draugiškus politinius, ekonominius santykius su lenkais, baltarusiais, ukrainiečiais, žydais, integruoti daugiakultūrį LDK paveldą ir sutaikinti skirtingą tapatybę turinčius Lietuvos Respublikos piliečius¹⁰⁸. O kiti persikūnija į „archajiškas“ vaidilas ir siekia apsaugoti šventą „lietuviybės“ ugnį, kaltindami priešingos stovyklos atstovus „peršamo kosmopolitinio istorijos modelio žala lietuvibei“¹⁰⁹. Taip

¹⁰⁷ Modernistinės vs. antimodernistinės asmenybės tipus V. Kavolis yra pristatęs savo „Dialektinėje psichologinės modernizacijos teorijoje“. Plačiau žr. *Kavolis V. Kulūrinė psichologija*. Vilnius, 1995, p. 97–108.

¹⁰⁸ Paminėtini pirmiausia A. Bumblauskas ir A. Nikžentaicio darbai: *Bumblauskas A. Lietuvių ir žydų santykių istorijos problema istoriografinių paradigmų kontekste // LKMA Metraštinis, XIV*. Vilnius, 1999, p. 260–268; Ar trukdo istorikai politikams: dar kartą apie lenkų ir lietuvių santykių istoriją // Lietuvos istorijos studijos. 2006, t. 18, p. 119–211; Senasis Vilnius istorinės sąmonės perspektyvoje // Lietuvos istorijos studijos. 2000, t. 8, p. 20–39; An old state in new forms: what makes us what we are // Lithuania in the world. 2005, vol. 13, no 6, p. 12–25 ir *Nikžentaitis A. Vytauto ir Jogailos įvaizdis Lietuvoje ir Lenkijos visuomenėje*. Vilnius, 2002; Savojo tapatumo beiškant: Lietuva–Lenkija–Europa // Europos idėja Lietuvoje: istorija ir dabartis..., p. 190–206.

¹⁰⁹ Šiai stovyklai atstovauja V. Merkys, R. Batūra, V. Terleckas, E. Kriščiūnas ir kt. Plačiau žr.: *Merkys V. Mintys apie istoriją ir istorikus // Mokslas ir gyvenimas*. 2002, Nr. 10, p. 8–10; *Batūra R. Lietuvos laisvės kovų*

tarsi iš naujo po gero šimtmečio kartojamas XIX–XX a. pradžios „naujalietuvių“ kaltinimas „senalietuviams“ istorijos išdavyste. Tik dabar „naujalietuvių“ tradicijų tęsėjai tampa archajiškais primordialistais, o „senalietuvių“ tradicijų gaivintojai – moderniais konstruktyvistais, kur renovuojamos dvejų tapatybės modelių, „kaunietiškojo ir vilnietiškojo“, nacionalizmo ir daugiakultūriškumo sandūros¹¹⁰. Šių sandūrų recepcijos reiškiasi šiuolaikinėje Lietuvos visuomenės istorijos kultūroje J. Rūseno įvardytomis politine, estetinė ir pažintine dimensijomis¹¹¹. Čia tik paminėsiu reikšmingesnius pavyzdžius. Politinėje dimensijoje Lietuvos Respublikos Seimas, Vyriausybė niekaip neranda visiems priimtino sprendimo dėl tautinių mažumų teisių reglamentavimo ir įgyvendinimo (ypač aktualūs ilgą laiką buvo lietuvių ir žydų dialogo dėl nuosavybės, kaltės už holokausto nusikaltimus prisiėmimo politiniai klausimai; lenkų ir lietuvių santykiuose niekaip neišsprendžiama problema dėl teisių lenkų tautybės žmonėms leisti rašyti asmenvardžius ir gatvėvardžius savo gimtąja kalba, plėsti galimybes vaikams mokyti mokyklose gimtąja kalba). Tautinių mažumų darbo-

vietos: Panemunia – nuo Kauno iki Rambynų: pilietinio patriotinio ugdymo medžiaga. Vilnius, 2008; *Terleckas V. Istorijos perrašinėjimai ir smaginimasis Lietuvos atsilikimu*. Vilnius, 2007; Lietuvos istorijos klastojimo ir niekinimo iššūkiai. Vilnius, 2009; *Kriščiūnas E. Kosmopolitizmas ir lietuviškumas istorijoje (trys dalys)*. Prieiga per internetą: <<http://www.slaptai.lt/gyvenimo-skandalai/2491-kosmopolitizmas-ir-lietuviskumas-istorijoje--1-.html>> [žiūrėta 2011 03 30].

¹¹⁰ Nacionalizmo ir daugiakultūriškumo sandūrų temą šiuolaikinėje Lietuvos istorijos kultūroje yra aptaręs G. Potašenko. Plačiau žr. *Potašenko G. Istorijos kultūra šiuolaikinėje Lietuvoje: daugiakultūriškumo samprata visuomenėje ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tyrimuose // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*. Vilnius, 2009, p. 275–299.

¹¹¹ Žr. *Rūsen J. Istorika. Istorijos darbų rinktinė*. Vilnius, 2007, p. 48–50.

tvarkėje mūsų politikai, atrodo, laikosi ne konstruktyvistinės daugiakultūrės, bet integracinės pilietinės strategijos. Estetinėje dimensijoje, turbūt, ryškiausias pavyzdys yra Valdovų rūmų atstatymo ir pritaikymo visuomenės poreikiams „Gordijaus mazgas“¹¹², slepiantis sedimentinės istorinės sąmonės priešpriešas, kartu apipintas ir ekonominės naudos / žalos kriterijais. Pažintinėje dimensijoje žiojėja „gili praraža“ tarp šiuolaikinio istorijos mokslo ir istorijos didaktikos, o neformalus ugdymas, atrodo, dar per prastai atlieka savo misiją.

Vis dėlto Lietuvos visuomenė, 2004 m. gegužės 1 d. referendume pasisakiusi už visišką integraciją į Europos Sąjungą, neabejotinai ne vien politiškai, bet ir kolektyvinio sąmoningumo lygmeniu pasuko nuo „tautos arimų“ link „lietuviškojo europietiško“ paieškų. Atsisakant supriešinimo tarp „blogojo“ lituanocentrizmo ir „gerojo“ europocentrizmo arba atvirkščiai, šiandien reikia sutaikyti „kaunietiškąjį ir vilnietiškąjį“ tapatybės modelius J. Rūseno siūlomu laikų ir vertybių kaitos suvokimo genetiniu istorinės sąmonės metodu¹¹³. Tai, be abejo, nėra lengva, bet paskutinysis LDK pilietis, Nobelio literatūros premijos laureatas Czesławas Miłoszas mums siūlo daugiakultūrį vilnietiškąjį tapatybės modelį permaštant kiekvienam pradėti nuo savęs: „<...> kaip visą šį palikimą pripažinti savu, kaip įsijungti į ištisinę šio miesto

(Vilniaus) kartų grandinę. Tai padaryti galima tik ieškant tiesos, ir ne tik tiesos apie datas ir įvykius, bet ir tiesos apie atskirą čia gyvenusių žmonių jausmus. Galbūt kriterijum čia galėtų pasitarnauti sugebėjimas įsijausti...“¹¹⁴

Išvados

Kokius poslinkius šiandieninėje lietuviškoje LDK historiografijoje galime fiksuoti metodologiniu ir ideologiniu lygmeniu?

1. Metodologiniu lygmeniu po 1990 m. nepriklausomybės atkūrimo LDK epochos tyrimuose vyko sovietinės historiografinės metodologijos atmetimas, XIX–XX a. pradžioje suformuoto romantinio lituanocentrinio, tarpukario Lietuvoje papildyto istoristine metodologija, naratyvo revizija integruojant vakarietiškąjį metodologinį diskursą.
2. E. Gudavičiaus darbai, grindžiami iš esmės naujai sukonstruotu LDK europeizacijos lyginamuoju modeliu, tapo „perversmu istorikų galvose“, implikavusiu šiuolaikiniuose Lietuvos medievistikos tyrimuose perėjimą nuo įvykinės istorijos prie procesų istorijos, nuo politinės istorijos prie visuomenės istorijos, perimančią E. Gudavičiaus LDK europeizacijos modelio metodologines priemones.
3. Minėti poslinkiai leidžia šiuolaikinės LDK epochos historiografijos metodologiniu lygmeniu fiksuoti slinktį romantiškosios lituanocentrinės paradigmos įveikos link išskiriant tris kryptis: pirma – Lie-

¹¹² Valdovų rūmų atkūrimą Rasa Čepaitienė yra pavadinusi lietuviškosios paveldosaugos „Gordijaus mazgu“. Plačiau žr. Čepaitienė R. Laikas ir akmenys: kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje. Vilnius, 2005, p. 343–364.

¹¹³ Žr.: Rūsen J. Istorika. Istorijos darbų rinktinė. Vilnius, 2007, p. 62–71; Pasakojamosios galios raida, mokantis istorijos. Moralinės sąmonės ontogenezės hipotezė // Istorinė sąmonė ir istorijos didaktika. Švietimo studijų sąsiuvinis Nr. 2. 1997, p. 30–42.

¹¹⁴ Miłosz Cz. Vilnius // Naujasis Vilniaus perskaitymas..., p. 166.

tuvos tautinio atgimimo studijoje XIX–XX a. pradžioje svarstant LDK tradicijų perėmimo / atmetimo aplinkybes keliami metodologiniai klausimai priartėja prie vokiškosios socialinės integracinės paradigmos ir alternatyviosios istorikos; antra – integruojant vokiečių J. Rūseno reformuotosios istorikos ir prancūzų P. Nora, M. Halbwachso „istorinės atminties“ studijų metodologinius principus, šiandien Lietuvoje atsiranda nauja LDK istorijos kultūros tyrimų šaka, aktualinanti istorines kolizijas, stereotipinius įvaizdžius šiuolaikinėje Lietuvos visuomenės istorinėje sąmonėje ir siekianti tapti aktyvia istorinės kultūros formuotoja; trečia – atsiliepiant į aktualėjančias Europos moksliniame diskurse Vidurio Rytų Europos regiono isto-

rinio ir kultūrinio tapatumo, etninės transformacijos, imperinės reminiscencijos temas ir ištraukiant į tarp-regioninį mokslinį bendradarbiavimą šiandieninėje Lietuvoje randasi LDK epochos istorinio regionalizmo ir „imperiologinės“ studijos.

4. Ideologiniu lygmeniu, naudojantis lyginamoju D. Browno nacionalizmo įtvirtinimo visuomenėje modeliu, atkurtoje nepriklausomoje Lietuvoje po 1990 m. ryškėja iš XIX–XX a. pradžios ateinanti lituanocentrinio nacionalizmo ir LDK daugiakultūriškumo tradicijų sankirta pirmiausia fiksuojama istoriografijoje, tačiau jos apraiškų matyti ir politinėje, estetinėje bei pažintinėje šiandieninės Lietuvos Respublikos istorinės kultūros dimensijoje.

HOW THE APPROACH TO THE EPOCH OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA IS CHANGING IN THE LITHUANIAN HISTORIOGRAPHY TODAY?

Vytautas Jarutis

Summary

The aim of the article is to evaluate the methodological and ideological developments in the historiography of the epoch of the Grand Duchy of Lithuania in the comparative perspective of the last century. Methodologically, “the Golden Age” is exactly recorded at present in the Lithuanian historiography of the Grand Duchy of Lithuania. After reestablishing independence in 1990, Lithuanian historians refused the heritage of Soviet historiography, started integrating the Western theoretical discourse and have created a unique model of the development of the Grand Duchy of Lithuania in the European civilization, proposed by Edvardas Gudavičius. The receptions and transformations of this paradigmatic

model have been continuing until now in the transition from the political history to the history of society and everyday life, from an ethnolinguistically monoperspective to the liberal multicultural great narrative. Ideologically, the developments in the Lithuanian historiography of the Grand Duchy of Lithuania are analyzed on the basis of nowadays’ comparative studies of nationalism. This allowed to let uncover the ethnocultural positions of interwar Lithuanian historians, the intuitionism of the Soviet times and the constructivism of today, which implicate the cognitive step from “the plough of the nation”, to the “Lithuanian europeism” in the Lithuanian collective consciousness.

*Įteikta 2011 03 04
Parengta skelbti 2011 03 31*